

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik.
Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Karai Sándor tanárhoz** (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Üdvözet

a Magyar Prot. Irodalmi Társaságnak!

Volt már *Prot. Egyesületünk* s alig tiz évi fennállása után önmagától szétbomlott. Részben iránya, részben más okok miatt nem tudta az erőt tömöríteni. Működésének oszlopjelzőiül fenmaradtak a Prot. Theol. könyvtár tartalmas kötetei. Gazdag irodalmi emlékek, de rajtuk kívül micsoda más hatása lett egyházi életünkben állandóvá az egyesületnek?

Nagy Révész Imrénk kezdeményezésére csirájában volt már a *Magyar Prot. Egyháztörténelmi Társulat is*. De létre nem jöhetett. Miért? Révész Imre így fejtette meg: „Szomorúan látom, hogy tőlünk, magyar protestánsoktól, nagyon messze van még az egyetértés, kölcsönös bizalom és őszinteség országa.”

Tiz év múlva, hogy a kiváló férfiú ezt írta, a mikor már ő sírjában porladozott, megalkult a *Magyar Prot. Irodalmi Társaság*. Harcok közt született, mintha a Révész Imre szomorú látománya kísértett volna akkor is közöttünk. De végre előállott s immár *egy decennium óta* teljesíti magasztos hivatását. E folyó esztendő tizedik éve a társaság végleges szervezkedésének; annak a nagy háborúnak, a mely Debrecen győzelmével végződött.

De mintha a győző szívébe a keserűség nyilai törtek volna. A tusában lelke sebet kapott s bizonyos idegenkedéssel és kedvetlenséggel fordult el a kiküzdött diadalom árától, az újszülött Magyar Prot. Irodalmi Társaságtól.

Azóta tiz hosszú esztendő telt el, a költő szerint „megrakodva búval és örömmel“. Bú és öröm összehozta megint az egymás nélkül élni nem tudó sziveket. Ime Debrecen hívta meg, Debrecen fogadja kedves vendégeül a Magyar Prot. Irodalmi Társaságot. Méltán *jubiláris esztendő* lehet ez a társaságra nézve!

Jubiláljunk tehát! *Sursum corda!* Várjuk ünnepi érzésekkel, gondolatokkal, elhatározásokkal azt a társaságot, a mely hivatva van a magyar protestánsok összeforrasztása, a szellemi erők egyesítése által egyházunk javát és boldogságát munkálni. Ide jön a társaság, ebbe a városba, a mely közel négyszáz év óta világító lámpája a hazai protestantismusnak; ide, a hol Méliusz lángszellemének hatása alatt egységes egészszé szervezték a magyar ref. egyházat; ide a melyről költő zengi, ellenségeink hirdetik, hogy volt idő, a mikor egymaga volt Magyarország. Magyar szívvel, protestáns lélekkel fogadjuk a Magyar Prot. Irodalmi Társaságot a magyarság szívében, a kálvinista Rómában! Azt mondja ugyan a dal: „Átok fogta meg a magyart, Hogy az soha együtt nem tart“, de mutassuk meg, hogy ez az átok már föl van oldva, azzal az elfogyhatatlan szeretettel, a melyet Krisztus Urunk hozott le az égből; mutassuk meg, hogy a Révész Imre bús látománya nem kísért már közöttünk, mert azt szétfosztotta az az evangéliom, a melyet reformátoraink eredeti tisztaságban hirdettek s a melynek alapján anyaszentegyházunk fölépült.

A Magyar Prot. Irodalmi Társaság megérdemli, hogy minden igaz magyar prot. keblére ölelje. Multjára büszke örömmel tekinthet vissza. Nemesak a tudományos irodalmat művelte sikerrel,

nemcsak az egyháztörténelem mezejéről gyűjtögette össze a kalászokat, hanem számos, fontos kérdésben irányította a hazai prot. közvéleményt, népies kiadványaival pedig népünk valláserkölcsei nevelésére nézve megbecsülhetetlen szolgálatokat tett. Jövőben munkásságának, hatásának folyton fokozódnia kell s a társaságnak olyan egyetemes érvényre jutni, a minőre céljánál és hivatásánál fogva alkotva van. De ezt csak úgy érheti el, úgy lehet egyházunknak hatalmas szerve, ha mindannyian, szellemi és anyagi erővel támogatjuk. Nagy föladatok várnak reá, szemben a kath. gazdag irodalmi társaságokkal, a melyeknek csak úgy felelhet meg, ha kellő szellemi és anyagi erővel rendelkezik. A vendégség zaja elnémul, a közlő, fényes ünnepi nap lezajlik. Necsak akkor mutassuk ki a társaság iránt lelkesedésünket, hanem állandóan tartsuk is meg!

Abban az édes reményben, hogy ez így lesz, üdvözlöm a Magyar Prot. Irodalmi Társaságot. Hozza Isten közénk s tegye áldásossá itt létét, eredményessé közgyűlését!

S. Szabó József.

Két levél.

Megvallom: egy hónap óta velem kelnek, velem alusznak a levelek. Előkelő nemzetgazdasági író irta őket. „Allam. Egyház. Iskola. Teendők.” című, e lapok hasábjain megjelent s külön is kiadott munkáskámra felel bennök. Az elsőnek közérdekű része ez:

„Budapest 1899. jul. 11-én. „Az én véleményem az, hogy rajtunk nem az állam segíthet igazán, hanem mi magunk, de a segítségnek belsőnek kell lenni. Csak-hogy a paganizmus át meg áthatotta felekezettünknek

főleg felső rétegeit s napról-napra hódít, a mi tekintve az általános fejlődést és papságunk 99%-ának hidegségét az egyház ideálisabb oldalai iránt nem is csoda.”

E levélre így feleltem: „Az én véleményem is az, hogy rajtunk nem az állam segíthet igazán, hanem mi magunk, de a segítségnek belsőnek kell lenni.” A tényállásra vonatkozó tételleit soknak is találok, kevésnek is. Nagyon megköszöném — mert a köznek hasznára válna — ha sziveskednék felvilágosítani, hogy a paganizmus *mi módon, mely eszközökkel* hatotta és hatja át „felekezettünknek főleg felső rétegeit;” a *miértről* nem kérdezősködöm, mert erre az „általános fejlődéssel” és „papságunk 99%-ának az egyház ideálisabb oldalai iránt való hidegségével” már megfelelt ön. Még csak arra vagyok igen kíváncsi, hogy mit ért Ön „az egyház ideálisabb oldalai” alatt? Mindaddig, míg e kifejezések értelme szabatosan megállapítva nincs: sem én, sem a köz javunkra, épülésünkre nem fordíthatjuk, a bennünk eddig leszűrődött véleményeket azokkal össze nem hasonlíthatjuk, tanulságokat nem nyerhetünk. Még egyszer kérem, ne terheltessék felelni kérdéseimre. Ki tudja? hátha e felelet valami üdvös eredmény praemissája leend? Erre jött július 17-én e második levél: „Dolgozni kellene, arra pedig nálunk ugyan nem igen hajlandók. Óhajtja tudni, mi módon hatotta át a pogányság a felső rétegeket. Azokon, mint mindenütt a közszellem, a sajtó, a domináló léhaság segítségével. Voltaire kezdte, a többiek folytatták. Az egyén törvényhozója lett önmagának, csoda-e, ha csak a reá nézve kellemes törvényeknek veti magát alá? Ezért nem akar Istent és vallást ismerni, ezek kötelességeket rónának reá az egyház stb. iránt. Az élet rövid, élvezzünk! Ez a jelszó vonz, a kötelességé rideg. Ős Budavarában egy derült nyári estén több ember van, mint Budapest összes templomaiban egy-egy vasárnapon. A hanyatlás képe ez, de azért haladásnak nevezik napról-napra. Az egyházi élet ideálisabb oldala a hívek moráljának stb. ápolása és fejlesztése, nem pedig a teli pohár és disznótorok stb. Bocsánat a pongyola stílért, de sietnem kell.”

TÁRCA.

Egyháztörténelmi adatok.

X.

Mi nemes Bihar vármegyében levő *Szalacs* nevű helységnek bírása és esküdtjei adjuk tudtára mindenkinek a kiknek illik ez levelünknek rendiben, hogy ezen folyó esztendőnek kisasszony havának 10-dik napján, t. i. Szent-Lőrinc napján Tts váradi káptalanbeli canonicus archi-diaconus Méltóságos Ujvári Ferenc uram eő Nagysága helységünkbe *visitatióra* jöven margitai, szöllősi és szalacsi plebános uraimékkal, valamint szolgabíró Andrási Péter, Tts Káptalan Inspectorja Gyurkovics Pál uraimékkal, egy vármegye esküdtjével, Tts Káptalanának egy katonájával és a Tts Ns vármegyének hat hajduival: nekünk Helvética Confessiön levő lakosoknak templomunkba beakart menni. Minthogy pedig már azelőtt is bennünket két ízben is fenyegetett és a jelenvaló környülálló dolgokból is által láttuk, hogy eő Nagysága templomunkat elakarja venni: a dolognak szemlélésére a nép, férfiak és asszonyok, sőt még a gyermekek is a templomban összegyűltek.

Hogy valami véletlen ne essék rajtunk, mi titulált Archi-Diaconus urunkat arra kértük, hogy ne sajnáljon

másod magával bemenni a templomba és a visitálást elvégezzé, mert soknak oda menni nem láttatik tanácsosnak lenni. De eő Nsága azt mondván, hogy „olyan sok nép és ringyó asszonyok közé nem megyek, de még a szolgámat sem bocsátanám — úgymond — közikbe,” az napon ugyan a helységben hált eő Nsága, de másnap haraggal és fenyegetőzéssel elment, ezt mondván: „várjatok kutyák, megmutatom, hogy Ujvári János vagyok”. Azután négyet közülünk, úgymint: főbíránkát Kovács Jánost, Naményi Pétert, öreg Pap Mihályt és Kis Istvánt levél által szolgabíró Andrási Péter uram Keserű nevű helységbe hivatta; ketteit visszabocsátották, de Kovács Jánost és Kis Istvánt Váradra a tömlöcbe küldötte, t. i. a Ns vármegye tömlöcbe.

Azután két héttel fent említett szolgabíró Andrási Péter uram a Ns vármegye hajduival oskolánkra reá ment, az ház körül állatván a hajdukat, maga harmadmagával a Mesterünk házába bement, hogy a Mesterünket megfogja és Váradra Ns vármegye tömlöcbe küldje; de a Mester hivatalát követvén a gyermekek között másik házban, észrevette a dolgot, serényen az ablakon kiugrott, magának a strázsák között szabadulást vött, s azóta nem hogy a maga házában hivatalosan merne maradni, de helységünk határán is kívül nyomorog.

Ugyanekkor másnap a szomszéd helységből hat hajdút visszaküldvén, Nagy Ferenc nevű lakosunkat a

Menten Öttingen mondása jutott eszembe: „Es concurriren bei den betreffenden Resultaten der Beobachtung so viel verschiedene, zum Theil ausserhalb der sittlichen Zurechnung liegende Gründe, dass ein irgendwie apodictisches Urtheil nicht gewagt, ein Volk nicht ohne weiteres als moralisch verworfen gebrandmarkt werden darf.“ Azért motozott ez a mondás a fejemben, mert ma boldog-boldogtalan a teljes jogosultság érzésével kritizálja a lelkészeket, pedig maholnap egyáltalában kapunk-e akár hideg, akár meleg lelkészeket? Igazság azonban sok van a levelekben. Hogy mennyi? nem tudom. Az igazság csodálatos plánta. Sokszor oda is lebocsát egy-egy gyökérszálat, a hol nem is gondolnók. Az igazság aranypénz. Nincsenek $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{3}$ rész igazságok, hanem vannak egész igazságok s $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{3}$ stb. emberek. Emberi tökéletlenségünk az oka, ha az igazságok szorzás, osztás, összeadás, kivonás szóval actio és reactio útján kerülnek körmünk közé burkaikból. Az igazságból itt is amott is van egy darab (még Voltaire-nél is). Durva kövekbe van zárva az arany. Lassanként kerül össze innen is onnan is kisebb-nagyobb darabokban a nemes érc, forr össze tűzben (néha vér is kell hozzá) és kapja meg a kibocsátó fejedelemnek: Istennek képét. Jézus a tökéletes igazság. Minden igazságok kincstára. Senki, egyedül Ő. Nála szemernyi durva rész nincs, minden szinarany. Rajta a kimetszett bélyeg, Isten képe tökéletesen találva. Ő és az Atya egy. Im az ember előtt volt egyszer minden igazságok-igazsága. Az ég ajándékozta meg vele a földet. S mit tett az ember vele? Azt a mit a gyermek. A minden igazságot érő drága aranyat sietett felváltani aprópénzre, mert az ember gyarló. Egy ember, egy nép, egy felekezet nem bírja meg annak az értéknek kizárólagos viselését, a mit Jézus képvisel. Ő az egész emberisége. Egyszer egy néphez, vagy egy néhány emberhez kerül értékének legjava s akkor a többieknek annyival kevesebb marad s akkor ezek a többiek annyival szegényebbek, boldogtalanabbak. Másszor más néphez jut el, ismét másszor megoszlik, szétterül, egykor pedig — ki tudja mikor —

talán arányosan oszlik el, a mikor az egész emberiség meg lenne áldva. Azonban konkoly még ekkor is lesz a tiszta buza közt. S az emberiségen a Jézus képét ekkor is csak ítélet tüze tisztítja fel.

Igazság van hát e levelekben. De 99% igazság nincs. Így p. o. lelkészeink magaviseletének elbírálásánál „concurrálnak részben az erkölcsi beszámításon kívül eső okok is“, ilyenek a nagy szegénység (35%-nak jövedelme alul van 600 frton) és a lelkipásztori nevelés hiánya. A ki kíváncsi rá, hogy e lelkési fizetések micsoda alapon állanak még mellé: az vegyen fáradságot magának és olvassa el a magyar ev. ref. egyház 1899. áprilisi konventi jegyzőkönyvének 16-ik pontját: onnan megismerheti a mi mohamedán egyházi adórendszerünket, mert p. o. az *oszipora* török elnevezés még a török gazdálkodás idejéből datálódik. Nem mentegetni akarom lelkészeinket, mert akkor fogadatlan prókátor lennék. Csupán az igazságot akarnám megközelíteni. Nemzetgazda előtt nem kell magyaráznom a következő sociologiai tételt: a tiszta szellemi munka a legnehezebb a munkák között és a ki tisztán szellemi munkának, tisztán szellemi javak előállításának akar élni: annak függetlennek kell lenni az anyagi javak előállításától. Minél függetlenebb ettől, annál tisztábban és nagyobb mértékben képes amannak előállítására. Ez kétszer kettő négy. Legyen aztán a lelkésznek még az anyagi gondok mellé családja (pedig legyen!) és legyen benne kötelességszeretet: azonnal kész a tragikum: a család iránt érzett el nem oltható természetes érzelem és a kötelesség minden nap ütközetben áll egymással és ha az a lelkipásztor igazi lelkipásztornak van nevelve: veszte kikerülhetetlen. Azért nem győzöm eléggé ismételni, hogy lelkipásztoraink anyagi helyzetének megjavítása és lelkésznevelésünk megkezdése: az egyik a másiktól époly elválhatatlan, mint a tudó és a szív működése. Hogy lelkipásztoraink nyomorúságos helyzetéért ki a felelős? Magok a református lelkipásztorok-é, vagy a nem lelkipásztor reformátusok: nyílt kérdésnek hagyom. Csak azt az igazságot említem fel, hogy az ember — ha

Ns vármegye hajdui által Váradra Ns. vármegye tömlőcébe küldötte. Már mind a hárman ottan raboskodnak a tömlőcében; minket is, a kik ide haza vagyunk, azzal fenyegetett Ngs Ujvári Ferenc uram, hogy tömlőcetre hányat és akkor azután a templomunkat elveszi, mivel — úgymond — ő Nagyságának vasvállakkal, fejszékkel és dorongokkal ellene támadtunk, melyet miellenünk senki soha nem állathat, mert senkinél is közülünk afféle semmi nem volt.

Igy levén a dolog, méltán félhetünk a méltatlan szenvedéstől, véletlen kártól és veszedelemtől, minthogy némelyek közülünk már is a felettébbvaló fenyegetődéstől elrémülvén, helységünknek határin kívül bujdosnak; melynek eltávoztatására és orvosoltatására minthogy helységünknek Főlséges Királyné Asszonyunk nem kicsiny kárára leendő elpusztulását által láttuk, és minthogy mindnyájan személyünk szerint a felső instanciánkra nem mehetünk: dolgaink folytatását bíztuk Ágens Ns és Vitézljő Demjén Gergely uramra. Mely dolognak nagyobb hitelére adtuk ezen helységünk szokott pecsétjével megerősített Credencialis levelünket. Szalacson, 16 Szeptemberis 1752. Szalacsi helységnek Bírāja és esküdtjei. (Az 1708-ból való ép pecséten egy torony nélküli s vékony száron csillagos templom van kimetszve.)

XI.

Bizodalmas jó uram!

Szegény *olesvai* rab predikátor Tiszt. *Jeney János* úr dolgában akarván a kívánt bővebb információt adnom, várahoztam hogy valakitől világosítást vehessek, de távol levén azon Districtus, módomban benne nem volt; nevit már feltettem, novizálása ketségkivül úgy folyt mint rabnak, mert azért rabságból hogy elbocsátották volna, vélni éppen nem lehet, noha ugyan már az esztendő közelget, félé mindazáltal praetextust ne keressenek további raboskodtatására, azért tanácsosabb Ő Felsőkegyelméhez folyamodni eleve.

Szegény *szalacsi* lakosok ellen mégis nyughatatlankodik Canonok Ujvári Ferenc úr; nem elégedett meg tömlőcöztetésekkel, hanem a templom elvételiben törekedik, nomine quidem V. Capituli foly az instantia. Miben legyen a dolog statusa: levelekből és a deductióból megláthatja az úr. Ez igen veszedelmes consequentiájú igyekezet; azért nagyon kívántatik az attentio, s a mellettt hogy Ő Felsőségének alázatos instantia által mennél előbb ezen szándék repraesentáltatván, a deductióban levő tekintetekre nézve is kegyelmes protectio improláltassék. Recommendálok azért nagy bizodalommal szegényeknek igyeket, talán 500 frtot offerált a Ns. káptalan s a deputátusok 1000 frtot is ígérték, de — úgy hallom — a harangok is többet érnek, azokat pedig

kérni kell — ott szokott legszegénylenebb lenni, a hol a maga számára kell kérni. Hogy lelkipásztoraink helyzetén miként lehet és szabad könnyíteni: ezt „Állam. Egyház. Iskola. Teendők” c. munkácskámban elmondtam. Annyival inkább kell ezt cselekedni, mert a Voltaireek olyan természetű emberek, hogy nemcsak születni bátorodnak, hanem egyebet cselekedni is. És *ma* . . . kellene-e egyéb, csak annyi Voltaire, mint a karom? Pedig ki tudja, hátha már azóta pólyáiban alszik valahol? Mert ez kell csupán! Voltaire kell. A tömeg csak ágyúottelek. A Szellem, a Voltaire! az csinálja a csatatervet, az nyeri a csatát. Dolgozni kellene. A *Szellem* angyalát állítani Mefisto elébe, míg még nem késő. És nézzük csak Mefistót. Olyan fekete-é, a milyennek festik? Mennyit ér a szarva döfése, vagy a szája, ha lángot okádik? Voltairet jezsuiták nevelték. Képzeltetni, micsoda fogalmi lehetnek a vallásról. Láta ez uraknak gazdálkodását. Láta, mint rendezgetnek Bertalan-éjeket ad majorem Dei gloriam, mint csinál az emberből kutyát az abszolút állam, a pap-uralom. Láta a talpig rothadt társadalmat, a Lajosék fertőzött udvarát. És olyat ütött vasöklével, hogy trón, paróka, pallium porzott, szanaszét repült. És tette ezt dísz-nevelőinek gloriájára maga is laza erkölcsessel és a legtisztább eszmények szemtelen profanálásával. És ez utóbbi minőségben dolgozott benne Mefisto. Ez volt a támaszpontja, a hol lábait megfeszítette. Egyébkép az egész historia az örök emberit: az actio és reactio képét mutatja. Mióta az ember legelőször nem tudott átmenni az ártatlanság állapotából a *szabad engedelmesség* állapotába: azóta nem tud szabadon engedelmeskedni (I. Mós. 2, 16), azóta túlozza a szabadságot és azóta lesz zsarnok, mert a zsarnokság sem egyéb, mint a szabadság túlzása, a minék a másik oldalon hasonló túlzás felel meg. Az örök harc az asszony magva és a kígyó között. Pedig az egyén szabadságra van teremtve. Amaz öspróbaválasztás a jó és rossz közt a kezesség erről. Az egyén im autonom. Szabad a választás jó és rossz között. És ha a rossz oldalra bukott: isteni kegyelem felemelte. Nem a maga ereje

bizonyosan elvették, és más templombul sem hiszem hogy valami lenne. Ők azt felelték a Deputatusoknak: „lelkekre nem vehetik, hogy az Isten házat pénzen eladják”, — az alku pedig csak arravaló volt, ha alkuba ereszkedtek volna, vége lett volna a dolognak, de még most lehet Ő Felsége kegyelmességéhez reménység. Oly jó contribuens helynek elpusztulhatását is méltóztatik Ő Felsége szívére venni. Agens Nogell úrnak is megküldtem az információt s a F. Consiliumon való folytatását recommendáltam, ne terheltessék Jó úr eő kegyelmével is correspondenter lenni, engemet is tudósítani.

Már ezelőtt midőn tömlöcöztettek némely lakosok, Jó Ur adott vala Instantiát Ő Felségéhez a nevekkal és arra jött parancsolat talán nem is publicáltatott addig, míg ártatlanságuk már constálván el nem bocsátattak; az pedig azért esett, hogy *méltatlan szenvedésük publicumra bővebben ne jőjjön*. Azután csakugyan kiverette Ujvári úr a helységből azon szegény Contribuens jó gazdát, a ki instantiájukat folytatta. Tovább is azért recommendálok szegényeknek ügyüket s tudósításának elvárásával magamat is Jó Ur tapasztalt favoriba ajánlom és marad bizodalmas jó úrnak igaz köteles szolgálja Dobozy Mihály m. pr.

Vajda, 17. octobris 1755.

Közlő: *Földvárny László,*
vác-hartyáni ref. lelkész.

vagy érdeme emelte fel, hanem az isteni kegyelem emelte fel szabad szeretetből. Jézus gyújtotta meg a bizonyosság napját a bizonytalanság éjszakájában. Ő tiporta el a kígyó fulánkját. Ő az élő kegyelem biztosít az isteni kegyelemről, a mely nem zsarnok. Ő tőle tudjuk, hogy az egyén szabad, autonom. Szabad, autonom az isteni kegyelemmel szemben, mikor a bűnnel szakít és az isteni kegyelmet szereti meg és e kegyelemhez és szeretethez méltó lelki ruhába öltözik. Szolgai, nem szabad szeretet, hogy is tetszhetnék Istennek, a ki nem zsarnok. A bűnben csak látszólagosan volt szabad, holott szolga volt, megvetésre méltó szolga és kárhozott. Emitt igazán szabad, mikor engedelmeskedik, mikor szolgál is. Itt a szükségképi és a szabad összeolvad, itt könnyű a kötelesség terhe, gyönyörűség igája. Itt Isten országának társas életében önzéstelenül szabadon (és nem érdekből szolgálilag) szeret, a mikor a maga autonom körében legyőzi a haragot, a boszút, a szabad, szelid, tüdő, megbocsátó, engesztelő, isteni szeretettel. Itt szabad, autonom az egyén az élet keserűségével, a halállal szemben, a mikor Istent szereti, mert a kik Őt szeretik, mindenek egyformán javokra vannak azoknak. Isten szeretése: lehet-é ennél gyönyörűbb íge. Edesebb kötelesség a halál révén. Itt ebbe senkinek sincs beleszólása, sem egyháznak, sem semmiféle társaságnak, névszerinti szavazásnak, parlamenti többségnek, ministeri tanácsnak, collegiumnak. Ez a legegényibb valami, a mi csak a világon lehet, a mi egyedül csak így nyugtathat meg engem, hogy az idvességre Isten folytonos segítségével bizonyosan eljuthatok (Róm. 9, 23), ha én őt szabadon szeretem (Róm. 8, 28 k.). Ilyen a keresztyén; *τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήχει ἢ πίπτει. σταθήσει δέ. δυνατός γὰρ ἐστὶν ὁ Θεὸς στήσαι αὐτόν* (Róm. 14, 4). Gyönyörű kötelesség és teher keresztyénnek lenni, ha a keresztyéniséget nem subjektív célból, hanem objektive fogjuk fel és hirdetjük. És akkor Ős-Budavárában is kevesebb publikum lesz. Az egyénnek autonomiája van családja körében, vallása körében, egyházközsége körében. Autonomiája van a helyesen constituált és kormányzott államban, a hol az egyén szabadon fejlesztheti ki erőit a köznek javára, a honnan az ismét az egyénre háramlik vissza. És a mely államban az egyén bestiává vetkezik: ott latet anguis in herba, hogy nem a természet, sem az erkölcs örök rendje, hanem az elnyomatás az önkény ellen reagál a több esetben.

És a ki a fentebbieket ép észszel megértette: az nem itéli igaznak Lamennais vádait a reformatio ellen: „Számúzték a tekintélyt a vallási társadalomból, számúzniök kellett a politikai társadalomból is s az Isten akaratát mindkettőben az egyes ember akaratával s eszével helyettesíteniök. Az egyes ember nem függvény többé, csak önmagától, szükségkép teljes szabadságot élvezett és saját ura, királya, Istene lett;” hanem igenis azt a tanútságot vonja el magának, hogy az emberi haladás az emberi gyarlóságoknak van alávetve, actio-reactio inga-mozgása folytán megy előre haladásának óramutatója, de megy, ha a belső szervezetbe nem láthatunk is; sokszor tévedésekből emelkedik igazságra és „járása — Götheként — bukások láncolata.” A sajtó ma léha, a közszellem (ugyanaz a mi a sajtó) léha. Igaz.

Vegyük elő csak az irodalmak, a művészetek történetét. Actio-reactiót látunk. Classicismus-romanticismus. Ideálreal. Halvány, holdsugaras, betegen mysticus irodalom, majd térdig szemétben járás és ismét egészséges, piros pozsgás, józan, életvidám irány. Törékeny, mystikus álmodozásra hívó, búskomor, ideges csúcsivek bizarr bestiariusokkal; és szilárd, felséges renaissance,

Az emberiség végletek között ingadozik, de mégis halad; a haszontalanságokat elnyalja az idő, mint tavasszal a folyó jegét a nap s a folyam hömpölyög előre. A mai léha sajtó és korszellem megváltozik, meglehetősen az ellenkező túságba esik. Változnak jönnek mennek a vallásos nézetek is Orthodoxya, rationalismus, pietismus, supranaturalismus jönnek mennek s több kevesebb eredményt kapunk az actio-reactio által; deszka, kapocs, gerenda, állás kerül ki belőlük, ha épületkő nem is, a melyen tovább építhetjük Isten országának palotáját a szeretet hajlékát. Mindegyik irány magában hordja határait, mert mindennek határa van, csak a szeretetnek nincs. Határa van a szabadságnak is. Isten maga aláveti magát a világrendnek mindön e világon munkálkodik, Jézus aláveti magát e világ törvényeinek. Csak embernek természete, hogy túlhajt s áthágja a törvény korlátait, a melyek összetörik az áthágót, vagy csalódás árán más irányba igazítják. Azonban a szabadság túságait sem a szabadság elkobzásával sem a Voltaire; „écrasons l'infâme“-jával nem gyógyítjuk meg. Mindakettő annak a falusi kisbirónak az eljárásához hasonlít, a ki cholera alkalmával úgy fertőtlenítette a cholera családot, hogy egy pohárnyit beadott a karbolsavból a gyermekeknek. Ilyenformán akarta kurálni a népeket XVI-ik Gergely pápa 1832-iki főpásztori levelében, a melyben a népek követeléseivel és a közönyvel így áll szóba: „A közöny ezen mocskos forrásából foly az a vélemény, vagy sokkal inkább eszelősség, hogy a lelkiismeret szabadságát minden ember számára biztosítani kell. Ezen veszélyes eszeveszettségre vezet a véleményeknek azon haszontalan szabadsága, mely az állam és egyház megrontására szerteszét dühöng, midőn némelyek elég szemteienül azt állítják, hogy abból valami hasznos dolog haramlik a vallásra. Avagy nem sokkal inkább a lélek halála a tévelygésnek szabadsága. Innen a lelkeknek megromlása, az ifjak megmételtyezése, a törvények megvetése, mikép minden nép tapasztalatai által tudva van, hogy csupán ezen egyetlen rossz által a legvirágzóbb államok tönkre jutottak, a vélemények mérték nélküli szabadsága, a nyilvános beszédek gonosz törekvése, az újítások utáni vágyakozás által. Ide tartozik a sajtó soha eléggé el nem átkozható szabadsága, melyet némelyek követelni merészkednek.“ Ezen a húrón pendül az 1864-ben a müncheni érsekhez intézett pápai breve, mely kárhuztatja azokat, a kik (itt Döllinger értendő) azt állítják, hogy tévelygéseken át vezet az út az igazsághoz, „qui falsam scientiae libertatem, ejusque non solum verum profectum, sed etiam errores tanquam progressus impudenter jactant.“ *Azért minden e féle törekvés ellen, a mely az egyén szabadságát, annak autonomikus körét: a gondolat — a lelkiismeret-szabadságát, a községi élet autonomikus területét megrövidíteni akarja, akár vallásos akár nem vallásos téren: az emberiség legszentebb javaira tekintettel a reformáció és a szentírás alapján tiltakozom és nem tudom eléggé ajánlani ama javaknak tisztelését, a melyeknek kivívása annyi könnybe, mátyrhalálba került. Viszont a voltairianusok, a sajtó, a közélet léhasága ellenében a Göthe aforismáját hangsúlyozom, a mit ő az encyclopaedisták ellenébe vetett: „Nur das Gesetz kann uns die Freiheit geben.“ Nem lehetünk szabadok, ha felsőbb hatalmat nem ösmerünk, csak ha azt elismerjük s az iránta való tisztelettel bizonyítjuk be, hogy valami fensőbb van bennünk. Ezt a fensőbb valamit életre bírni és fejleszteni nem bírja sem paragraphus sem fegyelem, sem kényszerítés, sem*

megtorlás, sem megszegyenítés: egyedül a tiszta keresztyénség, a tiszta szentírás tiszta hirdetése, a hivek moráljának ez alapon ápolása. Vissza a szentíráshoz! ezt mondták a reformátorok, ezt mondjuk mi is. A világot egyedül Isten (= Jézus) beszéde által lehet megszentelni, a mint Jézus megmondotta, a ki csak azokra könyörgött áldást, a kik nem holmi surrogált lelkesedés, hanem az ő beszéde által hisznek (János 17, 17 kk.). Már az apostolok Jézus megbízásával egyezően (Mk. 3, 14) hivatásuk specificumának az ígéhirdetését tekintették és hogy a *διακονία τοῦ λογοῦ*-ban (Csel. 6, 2—4.) külső községi ügyek lebonyolítása ne akadályozza őket: visszavonulnak ezek intézésétől s más embereket választatnak az ügyek vitelére, maguk pedig csupán az ígéhirdetést és könyörgést tartják meg. És valóban helyesen is fogták fel az apostolok, hogy ennek a *διακονία τοῦ λογοῦ*-nak végzése maga egész embert kíván. Már az ő idejökben is azt kívánt, hát még ma mitőlünk, a kik a *λογος*-nak tárgyát, Jézust szemtől-szembe nem láttuk, nem hallottuk, nem ismerhetjük, az Ő benne való apostoli hitet közvetlen tapasztalatból nem nyerhetjük, sem ex opere operato zsinat, püspök, collegium, klerus belénk nem töltheti, hanem az iskola is csak a tudomány mai állásán legcélszerűbb *eszközöket* adhatja kezünkbe, a technikára taníthat meg csupán, a melynek alkalmazásával saját magunknak kell lépésről-lépésre bevenni meghódítani az apostoli hit magas közsiklabástyáit, szemhunyorítás nélkül szemébe nézni a lélek rémeinek, mert obiectiv sziklán és nem subiectiv homokon akarunk nyugodni: ez a legnehezebb munkát, a legerősebb akaratot követeli, sok lelki küzdelmet, határozott jellemet: tetőtől-talpig embert követel: egész embert. Egyedül az ilyen tanítvány ajkáról folyik Jézus beszéde, egyedül ez a beszéd ébreszt hitet. *Azért ha hitet akarunk: az ilyen beszédet is akarunk kell folyton-folyvást, nem pedig csupán válságos időkben, mert Jézus mikor ezekről a dolgokról beszélt (János 17, 1—26.) minden idők és minden helyek hívőiről beszélt.* Azonban hallottam már református lelkészt úgy nyilatkozni, hogy a magyar biblia-fordítás fölmenti az embert az eredetinek az olvasásától. Ez tiszta római katolikus álláspont, ott is jezsuita, a mely a Vulgatát tartja tekintélynek, szabályozónak, mert Perrone szerint: „a katolikusok nem sokat törődnek a szentírás kritikájával és magyarázatával. Mert ők egyszóval kimondva birtokában vannak a kész és tökéletes épületnek, melynek birtokában szilárdul megállanak.“ No, a ki ezt tartja irányadónak: annak igen bámulatraméltó lelkiismerete van a collegium romanum tantermeiből nézve. Nekünk azonban a fentebb fejtegetett fogalmakra kell tanítani és még inkább *nevelni* leendő lekipásztorainkat, mert ott szaka lánc ad el, a hol leggyengébb, már pedig itt a leggyengébb. Ugy látszik az egyházaknak szükségök van vagy egy-egy improvizált reformaióra időnként, vagy egy-egy universalis hátbaütés szerü nem épen szelidebb fajta külső actióra, hogy actióba lépjenek.

Actióba bizony! És ez actio a szentírás mélyreható tanulmányán mehet lelkeket ébresztő és foglyuivívó erővel. Luther Lyra kommentárjai mellett mélyed a bibliába. Kálvin egész viharos életében ebből merít ihletet, bámulatraméltó munkaerőt, rendületlen meggyőző meggyőződést és mindig lobogó értelmet, a melyről elmondhatjuk szintén, a mit egy nagy böles egy nagy költőre mondott: „A görögök azt mondták, hogy Nagá Sándor az ős-chaosig hatolt. Kálvin szintén odáig ment, sőt egy lépéssel tovább merészkedett — és sértetlen

tudott visszajöni. Egyedül a szentírás mély tanulmánya termékenyítheti meg lelkipásztori minden működésünket. A ki azt állítja (ilyen állításról is hallottam), hogy ő csak a katedraban lelkész és igehirdető, azon kívül nem: az ilyen farizeus nem méltó arra, hogy a református lelkészek tisztos palástját viselje. Minden szavunk és eljárásunk a szentírás színét, ízét viselje magán. Mondjunk rá képet. A szentírás *folytonos* tanulmánya az a folytonosan buzgó *forrás* a mely friss vízzel látja el folyvást a lelkipásztori működés patakját, hogy annál a pataknál a kösziklák közt az elhagyatottak, a virágos réteken a boldogok, a rengeteg erdőben a sebzett szarvasok, a szomjazó vadak pihenést, üdülést, józanságot, gyógyulást, halát, szelidséget találjanak. Többet mondok. Anyagi, szellemi vajudó kérdéseink megoldása a szentírás mély tanulmánya nélkül egy ütet taplót sem ér, a nélkül helyesen nem sikerülhet. Lelkipásztori gondviselés, belmissio, egyházfegyelem (különben is kétes, hogy van-e *ilyen* az ősapostoli hagyományban az *összefüggés szerint* Jézus által adott szabályrendeletül elibénk adva Máté 18. 15—18-ban), nőnevelés, adóreform, énekeskönyvszerkesztés élettelen ráma életelevení festmény nélkül, alak tartalom nélkül. Mese. Önámítás. A tartalom és a valóság: a szentírás, annak sokkalta, de sokkalta mélyebb tanulmánya, mint ma a hogy történik. És ez mindenekelelt.

Csánki Benjámín.

(Folyt. köv.)

KÖZÉLETÜNK.

Tanévmegnyitó beszéd.*

Akadémiai nemes Ifjuság! Ha azt kérdeznék önök én tőlem, miért választottam a szabadakarat kérdését rectori székfoglaló értekezésem tárgyául, könnyen meg tudok önöknek e kérdésre felelni. Azt mondtam értekezésem elején, hogy azon állás, melyet e kérdésben elfoglalunk, irányadó befolyással van egész theologiai és bölcseleti irányunkra. A theologusnak mindenesetre szüksége van tehát arra, hogy e kérdéstről helyesen gondolkozzék. Ugy a dogmatikának, mint az erkölcs-tannak fontos és elsőrangú tárgya a bűnről és a kegyelemről való tudomány. Főlöszlegesen magyarázgatnom, hogy egészen másként alakul, bibliaszerűvé, vagy biblia-ellenesé válik e tárgyakat illetőleg a mi nézetünk, ha az akarat szabadságának nagy keresztyén tanát tartjuk meg, vagy ha a szükségesség vagy a véletlen esély elvét tesszük magunkévá. És én azt akarom, hogy a mi hittanhallgató tanítványaink a biblia szellemében neveltessenek főiskolánk falai között, a mely alapra helyezkedvén, bizton meg tudnak ők állani az élet tengerének hullámai által hordozott sajkáikon. De a jogásznak is szüksége van, legalább a büntetőjog szempontjából arra, hogy e kérdésben helyes irányt foglaljon el. Hogy csak egy példát idézzek, egy büntetett, ki a szükségesség elvét vallja, méltán veheti oda bírása s a társadalom szemébe a kérdést: „Mi jogon büntetsz engemet, midőn én nem cselekedhettem másként, mint a hogy cselekedtem?” — a mire a determinista elveket valló bíró és társadalom épen olyan joggal felelhetné: „Azért büntetlek, mert én sem cselekedhettem másként. A szükségesség törvénye, mely szerinted föltétlenül s ellen-

állhatatlanul büntetettre kényszerített fégedet, — ép oly föltétlenül, ép oly ellenállhatatlanul arra kényszerít engemet, hogy büntesselek.“ Amde a positiv büntető törvény a büntetőjogi beszámítást határozott elvűl mondja ki s elfogadván azon tapasztalati tény, hogy vannak célgondolataink, s hogy az embert indokok vezérlik, a beszámíthatóság alapját a jellem fegyelmezettségében keresi, mely a társadalomellenes motívumok érvényre jutását nem engedi meg. Minden büntető törvénykönyv tapasztalati igazság gyanánt hirdeti a jellem fegyelmezettségének lehetőségét, mert azon tapasztalati tényre támaszkodhatik, hogy az emberek aránytalan nagy többsége társadalmi, törvényes indokoknak enged. Ezen szempontokból kifolyólag nagyon természetesen fontos dolog tehát egy joghallgatóra, tehát egy leendő védő vagy vádló ügyvédre, ügyészre, bíróra nézve, hogy micsoda állást foglal el, milyen elvet vall az akarat szabadságának kérdésében.

Többször elhangzott már ajkaimon értekezésem folyamán a *jellem* szó. Szükségesnek tartom, hogy álljunk meg egy kissé e szónál. *Felméry Lajos* az ő nevelés tudományi kézikönyvében: „*az egyéniség legjavának*“ nevezi a jellemet, mely az embernél rendszerint nem az ő véralkatának, tehetségének uralkodó vonásaiban, hanem leginkább akaratának minőségében áll. *Lavater* a nagy phrenologus azt mondá: „a tettek, a pillantások, a szavak, a lépések alkotják azon ábécét, a melyekkel olvashatod ki kinek-kinek a jellemét.“ A jellem tehát kiolvasható úgy nagy, mint kicsiny cselekedeteidből, s mindörökre igaz az, a mit egy mélyen járó gondolkozó ezen szavakkal fejezett ki: „Valamint a napvilág meglátható igen kicsiny csövön keresztül, úgy a kis dolgok is élénk világításba helyezik valamely egyén jellemét.“ A jellemet *Felméry Lajos* így határozza meg: „A jellem eredetileg jelenti az emberi egyének ama sajátos tulajdonságait, melyek őt a többiektől megkülönböztetik, minők az uralkodó érzés, hajlam érzés- és akarás mód; jelent továbbá erélyt, kitartást, egy-egy nyomójárást a gondolkodásban, állhatatosságot az eltökélésben s rettenthetetlenséget a szenvedések között, egyszerűval azt az egyöntetűséget, mely az ember személységének legjava, kivonata.“ „A jellem“ — mondja tovább ugyanő — „elmúlt életünk kivonatja, legjava, vagy megüledett része mind annak, a mit valaha éreztünk, gondoltunk, akartunk, a mire törekedtünk, a mely érzések, gondolatok és törekvések állandó nyomokat, mintegy gyűrűzeteket hagytak hátra, melyeket megszokás néven ismerünk. Am a jellem nemcsak megszokásban áll, hanem erkölcsi eszményt alkot a tökéletes jóságról, mely körül, mint központ körül csoportosulnak a vágyak, az érzelmek és a cselekedetek. A jellem cselekedete központok körül történeke szerint, a mint új meg új motívumokat sajátitunk el s akaratunk mind több-több erőfeszítést tesz.“

A jellem tehát fejleszthető s fejleszti azt az iskola, de még jobban az élet iskolája, s ebben az a szorgalom, a melylyel az ifjú saját jelleme fejlesztésén dolgozik. Mert első sorban mindenki maga alkotja meg a maga jellemét. A nagy *Kölcsey* így inti az ifjakat: „Elvei és érzéseit mindenki megtisztíthatja, magát erény kövétesére mindenki szoktathatja . . . napjait célirányos tettekben eltöltheti. Ne hidd, mintha a terhektől és köteleltségektől, mik reád háramlanak, tehetséged kicsiny voltának színe alatt magad felmenthetnéd.“

Köteleltség-tudó, elveiben hű és szilárd, s ebben művelt társadalomra, a jellemek csoportozatának áttörhetetlen falánxára van hazánknak első sorban szüksége,

* *Csiky Lajos* akad. igazgatónak a f. hó 11. végbement tanévmegnyitó ünnepély alkalmával, értekezése végén, a tanuló ifjusághoz intézett buzdító szavai. Szerk.

ha ugyan azt akarjuk, hogy éljen e haza s virágozzék ebben a magyar faj nemzeti jellege.

Kötelesség tudó ifjúságra van nekünk e főiskolában szükségünk. Munkaszerető embereket nevelni: ez legyen jelige gyanánt ama zászlóra fölírva, mely alatt küzd itten a tanár. Munkaszerető emberré lenni: ez legyen minden mi tanítványunknak igaz sибbóletje. De ez természetesen igénybe veszi erőnket és sokszor viharzó hullámok élére állítja életünk hajóját. „Annak, a ki magát becsüli, szentebb kötelességei is vannak, mint a maga nyúgodalma“, mondá *Kazinczy*.

Ha jellem akarsz lenni, tanuld meg, nemes ifjú, mindenekelőtt a *kitartás* erényét. Haladj következetesen egy cél irányában, s ne enged magadat attól minden apró körülmény által eltérített. Ismételve mondom: ne a körülmények uralkodjanak te fölötted, hanem te uralkodjál a körülmények fölött. Türelemre van a kitartás iskolájában szükségünk s ha szenvedések teszik is próbára erőket, azért csak ne csüggedjünk el. Egy angol neveléstani munkában olvastam Wordsworth nagy angol költő „Kirándulás“ című művének azon meglepően érdekes gondolatát, hogy mikor az égboltozatán felhők kezdtek gyülekezni, ő csak azért is kiment hegyi kirándulására, úgy gondolkozván, hogy mégis csak jobb dolog lesz egy kissé megázni, mint egy esekély lehető kényelmetlenséggel szemben elállani föltett szándékától, a mi szerinte veszedelmes dolog volna a jellemre nézve. Ime így válik egy költő egy hatalmas erkölcsi elv hirdetőjévé.

Ha a kitartásról beszéltem, talán már fölösleges is a *szorgalomról* szólanom. Sokan szeretik mondogatni, hogy nem az iskola, hanem az élet neveli az embereket. A kik itten elsők, utolsókka lesznek kint az életben, s kik itten utolsók, azokat emeli sokszor fölszínre az élet árama. Hát ez sok esetben tökéletesen igaz, de mindnyájunknak élettapasztalata arról is tanuskodik, hogy a társadalom színe-javának nagy többsége minden téren végre is azokból áll, kik szorgalmasok, munkaszeretők voltak az iskolában is. A másik elv bizonyára kényelmesebb, a mienk azonban mindenesetre igazabb, — és pedig igazabb úgy erkölcsi, mint tapasztalati szempontból.

Kitartó szorgalommal kell önöknek gyűjtögetniök már itt a főiskolában az anyagot, mely jövő élet-hivatásuk alapföltételét képezi. Hála Istennek oda érlelődött ma már a magyar társadalom is, hogy előkelő helyre nem számíthat benne a léha könnyelműség, a hitvány mitsem tudás; tudnunk kell valamit; tudnunk kell minél többet, hogy méltó helyet foglalhassunk el akár egyházi, akár polgári társadalmunkban. Hála Istennek, túl vagyunk már azon az időn, mikor közhivatalainkat édes mitsemtevéssel is jól betölthettük; ma már dolgoznunk kell mindannyiunknak. Biztosíthatom önöket, mindnyájokat, hogy nekünk, kik ma állunk a közpályák porondján, sokkal több dolgunk van, mint a mennyi elődeinknek volt, s a hogy ez a világ halad, önöknek meg annál lesz több dolguk, mint a mennyi bennünket terhel.

„Orando et laborando!“ ez a mi kollégiumunk jelmondata. Dolgozzanak tehát önök, de egyszersmind imádkozzanak is, vagyis ápolják magokban a vallásos érzelem virágait. Nem szenteskedő emberekre, de egyháziasságban buzgó férfiakra van a mi korunknak s közelebbről a mi egyházunknak szüksége. Ápolják magokban minden szépnek, nemesnek és jónak kultuszát, hogy művelt lélekkel, tiszta kedéllyel, emelkedett szellemmel

irányozhassák majdán nemzetünk, egyházunk s egész társadalmunk dolgait.

A régi görögök azt mondták: *Χάλεπα τὰ καλά* = nehéz a jó dolog. Mi keresztyén moralisták meg azt valljuk, hogy oly igen könnyű azon az úton állanunk meg s azokat a parancsolatokat teljesitenünk, melyeket Krisztus törvénye szabott meg minekünk. Nehezebb a bűn, mint az erény; nehezebb a lelkiismeret furdalásával megküzdenuk, mint annak nyugtató szavait hallgatnunk.

Válaszszanak önök nemes ifjak, megvan ahoz teljes szabadságuk, hogy mely úton haladjanak. Szabadakarattól függ, hogy komolyak vagy léhák, szorgalmasok avagy munkakerülők, lelkiismeretesek vagy kötelességmúlasztók s e szerint általunk, tanáraik és később a társadalom által becsült a vagy semmibevert emberek legyenek-e önök!

Válaszszanak, mert van akarátuk és ez az akarat szabad. Hogy igaz ez a tan: ám próbálják meg önök önmagukon.

* * *

Szives köszönetet mondva mélyen tisztelt hallgatóságunknak ez iskolai ünnepélyünkön való megjelenéséért: az 1899—1900. tanévet, e mi nagy jubiláris esztendőnket, melyen jogakadémiánk fennállásának százados emlékünnepejét fogjuk ünnepelni, ezennel hivatalosan is megnyitottnak jelentem ki.

Csiky Lajos,
akad. igazgató.

KÖNYVISMERTETÉS.

Psychologiai tankönyv nevelők számára.

V.

Az értelem kifejlődése. E kérdés tárgyalása körülbelül egy harmadát foglalja el az egész műnek, szemmel láthatólag a középpontot képezvén.

Ez a rész az, a mely talán a legközvetlenebbül érdekli a paedagogust, s azon sokszoros kapcsolatnál fogva, melyben az értelem a többi szellemi működésekkel áll, világot vet jórészt az összes lelki funkciókra.

Értelmünk elemi adatait az érzékek útján nyerjük. Leginkább az öt érzék útján, de az u. n. közérzetek és izomérzetek is idetartoznak. Ez utóbbiak főként az érzelmi elemeket közvetítik. Sőt bizonyos primitív akarat jelenségek is egész jogosan tekinthetők elemieknek, a mennyiben egész ösztönszerűleg, már a gondolkodás kifejlődése előtt jelentkeznek.

Világos tehát, hogy az érzékek ápolása s óvatos tökéletesítése egyik fontos teendője a nevelőnek, már a gyermekszobától kezdve. S első renden a megkülönböztetés képessége az, a mi gyámolításra szorul, s a mi az érzékek működésének leglényegesebb járuléka. Erre nézve alkalmasan választott játékszerek tehetnek jó szolgálatot.

Maguk az érzékek adatai még nem fölhasználható tulajdonai értelmünknek. Igen sok, s talán legtöbb esetben tudomást sem veszünk róluk. Bizonyos új tényező hozzájárulása szükséges arra, hogy elménk tartalmába soroztassanak. Ez új tényező a figyelem. Ez hozza mintegy a direct látáspontba előttünk az érzékek tapasztalatait. Ennek a fejlettségétől függ legelső sorban a gyermek szellemi előhaladottsága.

A figyelem, legtisztább megjelenésében egyszerű reactio-folyamat, melyet bizonyos erősen ható érzéki érzet idéz elő. Azután általában mintegy cselekvő (aktív) részét teszi az öntudatnak, mindig arra törekedve, hogy némely észrevételeket vagy képzeteket előtérbe hozzon,

világossá határozottá tegyen, míg másokat, a nélkül, hogy egészen kiteszítana a látómezőből, lehetőleg félre toljon, árnyékba borítson. E célra jellemző mozgások is állanak rendelkezésére, a melyek, ha föllép, mindig kísérik.

Erőssége a folyamatnak nem mindig egyenlő. Függetlenül az idegeknek a kérdéses időpontban rendelkezésre álló energiájától s függ magának az észrevételnek erejétől, a mely előidézte.

A nevelő föladata mintegy hatalmába keríteni a növendék figyelmét, hogy az előbb ösztönszerű folyamatot szándékossá tegye. Ez természetesen úgy sikerülhet neki, ha mindazokat a föltételeket, a melyektől a figyelem fölbredése s megmaradása függ, teljesíti. Ehez képest igyekezni kell pl. hogy egyszerre csak egy gondolat vagy egy tárgy legyen előtérben, s hogy a tanítás vonzó, érdekes, várakozást ébresztő legyen; bizonyos érdekközpontokat kell kifejlesztenie tanítványai lelkében, a melyekre mindenkor számolhasson (pl. a szeretet az állatok iránt), az akaraterőt növelnie kell stb.

E kettő együtt: érzéki észrevételek és figyelem, adja az igazi tartalmat mindenkor a tudatnak, s vezet a tulajdonképeni észrevételre, elvont értelemben. A megfigyelés ezeken alapul. Ha az érzékek s a figyelem élesen és gyorsan működnek, a szabatos megfigyelés s ezzel a gondolkodás alapja biztosítva van.

Az így nyert értelmi elemekből rakja össze lelki képeinket az emlékezet és a phantasia.

Az emlékezetet jelképesen a tudat szertára örének nevezhetnők. Jól teljesíti örködői hivatását, ha a rábizottakat hosszú idő mulva is gyorsan és biztosan tudja kiszolgáltatni, különben rosszul.

Egyes egyéneknél különböző szokott lenni az erőssége is és az iránya is; általában legjobb az emlékezet a látás körébe eső dolgoknál, azután a hallásnál és így tovább. A modern kutatás azt mutatja, hogy az egyes érzékek körébe eső emlékezet meglehetősen független a többtől, s az egyik irányban való emlékezet gyöngülhet, sőt meg is szűnhetik a nélkül, hogy a többi az által szenvedne.

Az emlékezet korán jelentkezik a gyermekeknel; két éves, másfél éves gyermek néha jó darab időre visszaemlékszik. Körülbelül három éves korban már tartósabb emlékek magva is elvettetik. Úgy látszik, legrohamosabban a 6—12 éves korban fejlődik. Ezentúl aránylag valamivel lassúbb lesz az új képzetek szerzése, bár viszont a megtartás válik biztosabbá. Egyébiránt döntő befolyása van az agyvelő erejének és a gyakorlottságnak.

Iskolázásánál tulajdonképen két részletföladat áll elő: 1. gyakorolni kell az ismereteknek módszeres folyamatok által való megszerzésében, 2. gyakorolni a tanultak pontos visszaidézésében.

Legbecsesebbek a reggeli órák; este végzett nagyobb föladatok határozottan károsak, bár az az nap tanultak ismétlése helyes. Nagy segítségül szolgálnak: az érdeklődés és az ismétlés. Utóbbinál kiváló gond fordítandó a tartalmi, eszmei összefüggésekre. Meg kell vallani, hogy a szavak segítségével való könnyvélkülözés ellen irányuló modern lázadás nem egészen indokolt. A szavak rendkívül nagy segítséget nyújtanak a memorianak. Természetesen értékük csak úgy van, ha a bennük foglalt ideák teljesen világosak a tanuló előtt. És minden tantárgynál merül föl szüksége annak, hogy bizonyos adatok az emlékezetben megjegyeztessenek. Minél több oldalú e képzés, annál jobb, bár a szertelenség magától érthetően itt is káros lenne, s a nevelőnek sohasem szabad elfelejtkeznie

arról a többször érintett körülményről, hogy a célja tulajdonképen egy s ez egyhez, mint középponthoz füzendők a többiek mind.

A képzetet a paedagogusok régebben károsnak, ennél fogva elnyomandónak, visszaszorítandónak tartották. Mai nap már jelentékenyen változott a fölfogás. Szabályozni mindenesetre kell, elnyomni egyenes kár volna. „Az a kár, mely a képzetet működésének izgatottabb és féktelenebb alakjaival jár, sokakat arra vezetett, hogy e tehetséget nagyon is kevésre becsüljék. Ugy, hogy szokássá lett szembeállítani a phantasiat a józan, igazságkedvelő értelemmel. A közönséges gyakorlati ész előtt csupán haszontalan diszitékéül tűnik föl a léleknek, a mely, mint valami pávafark, akadályozza a haladást. Sőt az emberi szellemmel foglalkozó írók maguk is akárhányszor hódoltak ennek a nézetnek annyiban, hogy a képzetnek intellectualis szerepére igen kevés súlyt helyeztek. Míg egyrésztől kétségtelen már, hogy a képzetet, ha az érzelem szeszélyei uralkodnak fölötte, csak útjában áll a szabadabb értelmi tevékenységnek, addig másrésztől nem kevésbé kétségtelen, hogy nyugodtabb s fegyelmezettebb alakjában az értelmi folyamatoknak egyik fötényezője. A föld felszínéről, fajunk történelem előtti koráról, az emberi érzés és gondolat világáról szerzett ismereteinknek túlnyomóan nagy része a képzetet fáradhatatlan munkásságának az eredménye. A szavak segítségével való tanulás legnagyobb részt phantasia-folyamat, a hol a phantasiat a képzetben megvalósított tények viszonyainak és vonatkozásainak áttekintésében a gondolkodás segíti. A gazdag képzelődésű gyermekek ugyanezért általában jobb tanulók, mint a képzetet szegények. Magasabb és intenzívebb kifejlésében is lényeges alkotó elme marad az értelemnek a képzetet. Az ember a ki éles látással, gyorsan fölfog valamely új tényt, új helyzetet, új eszmét, gazdag képzetvel bír. A legnagyobb szellemek, pl. a tudományos fölfedezők és a költők dús képzetvel rendelkeznek. Teljesen igazunk van tehát, midőn a képzetet-folyamattal, mint az értelmi folyamatok lényeges alkotó részével foglalkozunk.“ (282—283 l.)

Természetesen ismerni kell a törvényeit, hogy helyesen bánhassunk vele. Fajai: a visszaidező, a teremtő és az aesthetikai képzetet. A nevelésnél mind a három egyaránt becses, s nyomai mindegyiknek már a kora gyermekévekben jelentkeznek. A dajkamesék, hacsak nem ijesztők vagy rutak, itt jó segítséget nyújtanak. Épúgy gyakorolják ezek az elmét, mint a céltalannak látszó játékok a kezét.

Egyénekenként igen különböző lehet a képzetnek nemesak ereje, hanem iránya is; egyik apró segédeszközök kitalálásában ügyes, másik a látható tárgyak világában, ismét másik a hangokéban. Ez rendszerint a megfelelő peripherikus szervek élettani fejlettségével van összefüggésben, de sok része van benne a környezetnek is.

A képzetet nevelése ugyszólva negatív és pozitív uton történhetik. Az előbbi irányba a káros álmódokról való leszoktatás esik; itt jó szolgálatot tesz a szabályosan beosztott munka; utóbbi irány a phantasia fejlesztésére munkál; az alkalmasan választott játékszerek, képek, elbeszélések, tanításnál az ügyes kérdező módszer, fő segédeszközei.

A most leirt utakon szerzett és megörzött lelki képeket a gondolkodás teszi öntudatunk igazi kincseivé. Ez rendezi és osztályozza a fölgyült anyagot, s hozza oly vonatkozásokba, a melyek értelmi életünk legmagasabb működésének felelnek meg.

Első jelentkező föladata itt a gondolkodásnak az általánosítás vagy fogalomképzés. Ez az analysis és a synthesis segélyével történik. Bizonyos jellemző vonásokat el kell választanunk az egyes concret képekből, aztán új egy egészzé kell egyesítenünk őket. Azután következik az ítézés. Ehhez már két bizonyosan megállapított fogalom szükséges, s maga az ítélet az ezek közt fennálló viszonynak a kifejezése. Itt arra kell ügyelni, hogy az ítélet világos és szabatos legyen. A betetőzése végre a gondolkodás munkásságának a következtetés. Ez az ítéleteknek egymásra való vonatkoztatása által származik.

A lélek fejlődésének törvényeiből következik, hogy a fokozatok a valóságban nem lépnek fel ily tisztán elkülönítve, illetőleg időbelileg nem szükségképen követik egymást. A gyermek ítéli, mielőtt fogalmai lennének, s következtet, mielőtt ítélné.

A fogalomalkotás első tünetei már a második évben jelentkeznek, de körülbelül még a tizenkettedik évig meglehetősen fogyatékosan. Ettől kezdve gyorsan növekszik az általánosítás képessége, a miben természetesen döntő szerepe van az iskolának. Némelyik gyermek inkább a különböző vonásokat képes észrevenni, másik inkább a hasonlókat, s ehhez képest az egyesek fogalomképzése is általánosságban különböző.

Az ítézés legelső nyomai is a második életév végéhez vezetnek vissza. Egyik legkorábbi alakja az igenlés, későbbi valamivel a tagadás. Az egyéni különbségek nem kevésbé nagyok, mint a fogalomképzésnél. Az egyik könnyen és gyorsan, a másik habozva, lassan ítéli, ismét más hevesen. E különbség általában azzal függ össze, mennyire rendelkezik valamelyik tiszta fogalmakkal.

A következtetés megjelenése összeesik az ítéléssel. Természetesen az első kísérletek minden igazi megfontolásnak híjával történnek. Harmadfél éves gyermeknél már fordul elő tiszta inductív következtetés. Különösen az okok keresése iránt mutatkozik sajátos érdeklődés. Némely psychologus azt is tartja, hogy velünk született hit az, mely szerint minden dolognak megvan a maga oka. Három-négy éves gyermek már a deductív következtetést is nem egyszer alkalmazza; képes egyszerű szabályokat különös esetekre illeszteni. Hat-hét éves gyermekek már igazi örömeiket találják ebben. Egyéni különbségek itt is lépnek föl. A pontos következtetés tulajdonképp a legkifejlettebb gondolkodás jele; épen ezért teljességgel nem általános. De a mellett is meg lehet különböztetni egyes inductív s egyes deductív irányú elméket, kik közül az elsők inkább a concret tények elemzésére, utóbbiak az elvont igazságok vizsgálatára alkalmasak.

A gondolkodás paedagogiai kezelése nem könnyű feladat, noha távolról sem oly nehéz, a minőnek tartani szokás. S ha valaki azt tapasztalja, hogy növendékei nem szívesen foglalkoznak az általánosításokkal, meg lehet győződve, hogy rosszúl tanít.

Mindig a concret alapokból kell kiindulni s világos, de nem sok példán mutatni be a fogalomképzést. Ugyanígy a magasabb föladatokkal is. Összehasonlítással, osztályozással kell kezdenünk, s azon kell lennünk, hogy lehetőleg hamar a saját lábára állítsuk a gyermeket. Engedjük, hogy magától haladjon előre, s mellette csupán azért álljunk, hogy a sok lehetséges ut közül kijelöljük neki a legalkalmasabbat. Nincs tantárgy, a mely a fogalomképzés, ítézés, következtetés gyakorlására alkalmas ne volna, noha nem mindenik egyenlő mértékben.

(Folyt. köv.)

Dr. Pallagi Gyula.

„Református népiskolai olvasókönyv“ az elemi II-ik osztály számára.

Összeállította az egyházkerületi népiskolai tanügyi bizottság megbízásából Somogyi Pál, Kovács Lajos és Simon Károly tagokból álló szerkesztő bizottság Csath András, Csurka István s társai (Demjén Lajos, Szendi Imre, Szentjóni Kálmán) és Lázár István ev. ref. tanítók pályaműveinek felhasználásával. Ára 20 kr.

Népiskolai olvasókönyv előállítására a tiszántúli ev. ref. egyházkerület tanügyi bizottsága több ízben tett már kísérletet. A könyvkiadó vállalat megindítása óta háromszor hirdetett pályázatot, sőt — úgy tudom — tekintélyes szerkesztő bizottsággal is próbált szerencsét. Legújabbán a mult év végén lejárt pályázatra beérkezett művek felett döntött s mivel e pályaművek elfogadhatók nem voltak, aggodalommal tekintettünk megint a jövőbe az eredménytelen kísérlet után, hogy továbbra is olvasókönyvek nélkül maradnak egyházkerületünk népiskolái, a mi felette nagy kárára lett volna mind a népiskolaügynek, mind azoknak a kiváló tanügyi érdekeknek, melyeknek a könyvkiadó vállalat anyagi tekintetben is igen jó szolgálatot tesz.

De az aggodalom ezúttal alaptalannak bizonyult. Az a nagy munka, melyet a pályázók végeztek, meg az anyagalmaz, mely a pályaművekben megvolt, még inkább az olvasókönyv előállításával kapcsolatos tanügyi és anyagi nagy érdekek arra indították az egyházkerületi népiskolai tanügyi bizottságot, hogy szerkesztő bizottságot kérjen fel, mely a pályázók közreműködésével a pályaművek gazdag tartalmából, szükség esetén más forrásból is, állítson elő egyházkerületünk népiskolái részére olvasókönyvet.

Nem látom könnyűnek a feladatot, sőt inkább jelentékeny megszorításnak tekintem, hogy főként a pályaművek anyagából jöjjön létre a mi népiskolánk olvasókönyve, mert e megbízatás mellett a szerkesztők nem aknázhatták ki szabadon e téren is elég gazdag irodalmunk kincseit. S ha a felkért szerkesztők mégis vállalkoztak a munkára, ezzel nagy áldozatot hoztak, hogy egyházkerületi népiskola-ügyünk régen érzett hiányán segítsenek.

Nagy kérdés, hogy feladatukat sikerült-e a szűkre szabott munkakör dacára is szerencsésen megoldaniok? Ebben a tekintetben azonban még most, midőn a műnek csak első része, a II-ik osztály olvasókönyve, van előttem, ítéletet mondanom lehetetlen. Csupán azokat a főszempontokat vizsgálhatom és mérlegettem, melyek e könyv összeállításában tűnnek elébem.

Ebben az irányban sem kis akadály áll előttem, mert bár a methodica elég bőven megszabja azokat a szempontokat, melyek szerint az olvasókönyv tartalmi és alaki tekintetben szerkesztendő, idevonatkozólag mégis eléggé szétágazók a vélemények irodalmunkban az olvasókönyv kellékeire nézve. Némelyek ezt a könyvet a népiskolai tanítás központjának tekintik abban az értelemben, hogy az összes tananyagot tartalmazza; mások az érzelmi nevelést tekintik az iskola főfeladatának, mely iránynak a most lefolyt országos tanítógyűlésen épen a tanterv-revisió tárgyalása folyamán is akadt szószólója s a mely a tananyag megválasztására kétségtelen befolyással van. A mi egyházkerületi népiskolai tanügyi bizottságunk elég szabatos álláspontot foglalt el ide vonatkozólag, mely szerint az olvasókönyv a népiskolai tanítás és nevelés gyámolítója.

Ha ebből a szempontból tekintem ezt az olvasókönyvet, ellene nagyobb kifogást nem emelhetek. Vannak olvasmányai elég számban mindazon ismeretkörre nézve,

melyet a tanterv a II-ik osztály számára megállapít s ezek az olvasmányok tartalmi tekintetben nem azt foglalják magokba, a mi a tanórának tárgya, hanem akként vannak szerkesztve, hogy a gyermek örömmel olvassa, belőlök ismereteit állandóbbá tegye és mélyítse. A mellett hogy a gyermek értelmi és ismeretkörében mozognak, megvan bennök mindig a tanulságos; alkalmazkodnak a növendék kedélyvilágához, mert ezek körülményeiből, tudásvágyából indulnak ki a legtöbb esetben, a nélkül, hogy erőltettség látszanék rajtuk; formára nézve túlnyomólag az elbeszélés körében mozognak, mert nyilván van, hogy a gyermek jobban szereti a történetet, mint a leírást; a hol leírás is, van bennök elevenség, kedély, s a mi nem lényegtelen, vonatkozás az életre. Felvették a szerkesztők egy pár mesét és adomát is a javából, hogy a gyermek kedélyvilágát élénkítsék, kedvét az olvasásra fokozzák.

Hangzatos címet visel ez az olvasókönyv s ha csak néhány olvasmányt tekintünk is át, megtaláljuk e hangzatos cím igazolását. Az üde, egészséges, vallásos érzelem világa derül elénk csaknem mindegyik olvasmányból, melynek éltető levegője a szeretet; az a szeretet mely a gyermek lelkét tanuló társaihoz, tanítójához vonzza; az, melylyel életégét az édes szülők, testvérek oly derültté, kellemessé teszik, mely őt magát azok iránt való vonzódás, előzékenység kimutatásában boldogítja, kiket a vérségi kötelék hozzá oly nemesen kapcsol. Ez a nemes szeretet nyilatkozik meg benne mások, a szerencsétlenek, nyomorban levők iránt. Ezt a szeretetet keltik fel és fejlesztik szép olvasmányok az iránt a föld iránt, melyet édes hazánknak vallunk, — boldogító hitünk fejedelme iránt, ki a gyermekeknek oly meleg keblű barátja volt és a ki az ember megváltásáért élt e földön, munkálkodik ma is. A szeretet tiszta éltető légköre veszi tehát körül és táplálja a gyermeket az iskolában, családi körben, emberekhez való viszonyában; ez emeli fel őt a jó Istenhez, minden jó adójához, ki gondunkat viseli, megtart bennünket, — a Jézus Krisztushoz, a mi megváltónkhoz, hitünk fejedelméhez. Ha tehát a kis olvasókönyv, a dolog természete szerint, nem adja meg a felekezeti öntudatot, lerakja a legerősebb, legbiztosabb alapot amaz öntudat kifejlődésére: így hangzatos címét méltán viseli. Vajha sikerülne a szerkesztőknek a jelzett alap tovább fejlesztésével és a kitűzött irányban állítani össze a többi osztályok olvasókönyvét is!!

Nem kis fontosságú követelése a tiszántúli ev. ref. egyházkerületnek, hogy az olvasókönyv a nyelvgyakorló könyvek kiszorításával a nyelvtanításra is alkalmas kézikönyv legyen. A szerkesztők igyekeztek ennek a nagyon indokolt s helyes irányú követelésnek eleget tenni, mert nagyon bőven adtak olvasmányt, mely szorosán az egyszerű mondat körében mozog, tehát a szorosán vett nyelvképzésre igen hasznos anyagot szolgáltat; a tantervhez alkalmazkodva jelzik az egyes olvasmányok alatt, milyen gyakorlatokat végeztesen a tanító. Néhol azonban — sőt, úgy látszik, ez volt a főszempont — nagyon kevésre szabták a végzendő gyakorlatot, mert az lebegtetett előttök, hogy csupán az irányt jelöljék meg, melyben az a tanító, kinek módjában van a kedvezőbb körülményeknél fogva, sokkal több gyakorlatot végeztethet. Legáltalán én így fogom fel a dolgot. S minthogy az adott utasításokban mindaz, mit a tanterv megszab, tekintetbe van véve és a kellő fokozat megvan: nemesak nem kifogásolom, sőt helyeslem a szerzők álláspontját ebben a tekintetben is.

Megvan tehát már a mi II-ik osztályú olvasókönyvünk s reményem, tanítótársaim készséggel veszik

használatba az egész egyházkerületben, nemesak azért, mert a főtiszt. egyházkerület intézkedése szerint ez kötelességünk, hanem azért is, mert a jelzett előnyöknél fogva minden tekintetben alkalmas kézikönyv.

Egy tanító.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **A Magyar Prot. Irodalmi Társaság** debreceni közgyűlésére vidékről jelentkezett *Oláh Károlynál*, az elszállásoló bizottság tevékeny elnökénél összesen *161 egyén*. Kevesebb, mint amennyit vártunk. Bizonyos azonban, hogy ez a szám még tetemesen növekedni fog azon egyházi és világi tagokkal s érdeklődő emberekkel, a kik Debrecen körül laknak, a gyűlésre bejönnek, de elszállásolás végett nem jelentkeztek. A debreceni egyházmegye pl. legközelebb tartott közgyűlésén elhatározta, hogy a lehető legnagyobb számban, testületileg vesz részt az M. P. I. Társaságnak kebelében tartandó közgyűlésén. Eljönnek a közgyűlésre egyházi és világi kitünőségeink, valamint nevesebb egyházi íróink közül a következők: Szász Károly, Gyurátz Ferenc, Antal Gábor püspökök, Hegedüs Sándor keresk. miniszter, Csernák István, Révész Kálmán, Bodor Géza, Görömbey Péter, Boesor Lajos, Sütő Kálmán, Szántó János, Szabó János, Széll Kálmán esperesek, Fejes István, a sárospataki főisk. gondnoka, Dókus Gyula kir. kamarás, Dókus László vármegyei főjegyző, Petri Elek, Csengey Gusztáv, dr. Szilávik Mátyás, dr. Tüdös István, Radácsy György, dr. Masznyik Endre, Nagy Károly, Stromp László, Kecskeméthy István, Szöts Farkas, Kovács Sándor, Mayer Endre, Pokoly József, dr. Szabó Aladár theol. tanárok, dr. Horváth Ödön, V. Krüszely Bálint, dr. Lányi János jogtanárok, Váró Ferenc, dr. Antal Géza, Lányi Lajos, Búza János, Horváth Ferenc gymn. tanárok; Juhász Mihály polgármester s egyh. főgondnok, Zsigó Endre egyh. megyei gondnok, Csák Máté, F. Varga Lajos, Nagyváthy Ferenc, dr. Márk Ferenc, Zoványi Jenő, Földváry László, Ujj József, Paykoss Endre, Varga József, Lévay Lajos, Lic. Rácz Kálmán, Vass Mihály, Fekete Gyula, Andrássy Kálmán, Szabolcska Mihály, Szuhay Benedek, Kutas Bálint, Gulyás Lajos, Nagymáté Albert, ifj. Szilva István, Szele György, Szalóczy Pál, Hamar István, Gergely Antal stb. lelkészek.

— **Apró hírek.** *Issaák Desső*, a szatmári ref. egyházmegye nagyérdemű gondnoka — mint a legőszintébb sajnálkozással halljuk — a f. hó 7. Fehérgyarmaton tartott egyházmegyei gyűlésen gondnoki hivataláról lemondott. Midőn egyházkerületünknek s egyházi közéletünknek eme nagy veszteségéről olvasóinknak hírt adunk, jólesik kifejeznünk abbeli reményünket is, hogy a személye iránti osztatlan tisztelet és ragaszkodás e derék buzgó világi férfit más, anyaszentegyházunkra nézve kedvezőbb elhatározásra fogja bírni. — *Pfleiderer Ottó* az ösmert nevű berlini theologus és vallásbölcsező szeptember hó 1-én ünnepelte születésnapjának hatvanadik évfordulóját. — **A német egyetemek hittanhallgatóinak** száma a közelebbi múlt nyári félév alatt következő képet mutat (a rekeszben levő számok az ezt megelőző téli félévre vonatkoznak): Berlin 324 (401), Bonn 101 (81) Boroszló 86 (74), Erlangen 200, Giessen 67, Göttinga 143 (135), Greifswald 215 (204), Heidelberg 60, Halle 365 (386), Jéna 39 (36), Kiel 45 (59), Königsberg 76 (63), Lipese 301 (317), Marburg 124 (90), Rostock 39 (32), Strassburg 66 (72),

Tübinga 343. — **Garibaldi hat unokája** Rómában nemrég evangélikus keresztségben részesült. Nehány év óta ugyanis az ottani evang. iskolákat látogatták s most azt óhajtották szüleik, hogy legyenek végleg az evangélikus egyház tagjai. — **As Innsbruckban** megjelenő „Der Scherer“ c. élelap szerkesztőjét, a ki ellen a brixeni róm. kath. püspök pásztorlevelének elégetése miatt vádat emeltek, a törvényszék felmentette azzal a megokolással, hogy a pásztorlevél elégetése a katolikus egyháznak egyik szokását sem alacsonyította le. A nagyközönség ez ítélet kihirdetésekor viharos éljenzésben tört ki.

— **Tanévnyitás debreceni főiskolánkban.** Főiskolánkban az 1899/1900. iskolai év f. hó 11. reggeli 9 órakor az oratoriumban tartott istenítisztelettel nyílt meg. A szokott programnak, a gyülekezeti énekeknek s a főiskolai cantus énekeinek keretéből dr. Erdős József theol. akad. dékán tartalmaz, buzgó szép imádsága emelkedett ki. Isténítisztelet után úgy a tanári testület, mint az ezen alkalomból körünkben megjelent egyházi és világi előkelő férfiak (főt. Kiss Áron püspök úr, Zsigmond Sándor e. ker. főjegyző, gróf Tisza István, a kinek az oratoriumi istenítiszteleten neje is jelen volt, Ujfalussy Béla e. ker. világi főjegyző, Ábrahám László Debrecen város tiszti főügyésze, Ronsik Lajos culturtanácsos, Magos György alügyész, Dóci Imre középiskolai felügyelő, Márk Endre egyházkerületi és colleg. ügyész, dr. Körössy Kálmán ügyvéd, Sz. Szabó László főisk. igazgatótanácsos stb.) a kis tanácsterembe vonultak, hol a tanárkaroknak főt. püspök úr iránt érzett tiszteletét és ragaszkodását Csiky Lajos akad. igazgató tolmácsolta, a mire az agg főkormányzó sűrű éljenzéstől kísért, megleghangu beszédben, a tanintézet s a tanári kar iránt táplált atyai szeretetének hangsúlyozásával válaszolt. Az ünnepély utolsó mozzanatának a díszterem volt színtere, hol az átvonult közönség s a már korább egybegyűlt akadémiai ifjúság előtt Csiky Lajos akad. igazgató a „szabadakarat“-ról gondosan kidolgozott, bibliai alapon nyugvó, tanulságos értekezést tartott, a melyet lapunk olvasóinak egész terjedelmében be fogunk mutatni, míg az igazgatónak értekezése végén akadémiai ifjúságunkhoz intézett lelkes buzdító beszédét már jelen számunkban közöljük.

— **Főiskolai törvényeink módosítása.** A debreceni ev. ref. főiskola akadémiai tanszakain érvényben levő iskolai törvények 75. §-a értelmében az iskolai bizonyítványokra eddig betáblázhatók voltak az akadémiai hallgatók lakás, élelem és mosás tartozásai 3 óról, szabó számla 30 frtig, lábbeli 10 frtig. Mivel ez a rendszabály nagyon sok visszaéléseinek lett kuforrása, az akadémiai tanács f. év szept. hó 8-án tartott ülésében addig is, míg a főtiszteletű és méltóságos egyházkerületi közgyűlés e §. törlése iránt véglegesen intézkednék, megbízta az akad. igazgatóságot, hogy ily betáblázásokat ne fogantatson, egyszersmind félreértések és netaláni károsodások elkerülése végett e határozatot lapok útján is hozza tudomásukra az érdekelt kosztadóknak, kereskedőknek és iparosoknak.

— **Az újtestamentum revíziója,** a mint értesülünk, rövid idő alatt megkezdődik. Szász Károly püspök úr, kit ennek a másik nagy és nemes feladatnak a megoldásával is megbízott az angol bibliaterjesztő társaság a M. Prot. Irodalmi Társaság debreceni gyűlését, mint kedvező alkalmat, felhasználja arra, hogy e tárgyban több bibliai tudóssal értekezzen. E végből bizalmas értekezletre hívta össze a kiszemelt munkatársakat s az értekezlet, f. hó 21-én, az irod. társaság gyűlését követő napon fog megtartani Debrecenben. Isten áldása

legyen a kezdeten s az kísérje a nemes munkát egész folyamán át, hogy minél előbb egy oly szép és jó újtestamentumot adhassanak népünk kezébe, mint a revideált ó-testamentum.

— **„Keresztyén“** c. lapom IX. évfolyamára új előfizetést nyitok. Előzetési ár egy évre 50 kr. Minden 2-ik vagy 3-ik szám, a mi egy szalag alatt mehet, 30 kr. Szalay József, szerkesztő.

— **A pápa és az evangéliumi iskola Olaszországban.** Nehány hét óta arról beszélnek az olasz lapok, hogy XIII. Leo pápa több encyclica kibocsátásával foglalkozik, a melyek egyikének tárgya Erzsébet királyné meggyilkolása s az anarchia tüneténeke lesz, másik a francia köztársaságnak lesz szentelve, végül a harmadik a hágai békeconferentiát fogja tárgyalni a pápai óhajítások szempontjából. Ha mindezek kidolgozása csakugyan megtörténik, bajosan fogja mellőzni Leo, hogy célzásokat ne tegyen arra az ellenfélre, a mely a vatikánnak legtöbb gondot ad, a protestantismusra. Egyelőre augusztus 20-án, nevenapján, a megjelent gratulálók előtt adott a pápa érdekes kifejezést az olaszországi evangéliumi propaganda fölötti boszankodásának. A Velencében megjelenő klerikalis *Difesa* egyik „Komoly veszedelem“ c. vezércikkében értesíti erről olvasóit, a kiket felszólít, hogy az eretnekek ellen való védekezéshez erélyesen lássanak hozzá. A pápa különösen a Rómában, Nápolyban és Florenceben folyó protestáns munkára panaszkodott, hol a protestánsok a szabadkőművesekkel egy kézre (!) dolgoznak. Darab ideig, jegyzette meg Leo, főleg az „akatholikus“ bibliaterjesztő társulatok voltak azok, a melyek, hogy a felnötteket maguknak megnyerjék, ezeket bibliajok olvasására, vallásos összejöveteleik látogatására, ösztökölték. Minthogy azonban ezen az uton jelentékenyebb előmenetelt nem tettek, asyllumokat, nevelő-intézeteket, iskolákat, munkás otthonokat alapítottak mindkét nembeli ifjúság részére, a hova aztán a szegényebbeket munka kínálással s anyagi támogatással vonták. Azt a tagadhatlan sikert, melyet a protestánsok iskolai téren kivívtak, a pápa „a szülők tudatlanságából, az alsóbb néposztály fölötté szomorú öconomiai viszonyaiból“ igyekszik megmagyarázni, „a melyeknek viszont a vezető osztályok szerencsétlen politikájában rejlik az okuk.“ S ezenközben teljesen elfeledi, hogy az olasz nép mai tudatlansága a legbensőbb összeköttetésben van azzal a „nevelés“-sel, a melyben Róma részesítette, s hogy az alsóbb néposztály öconomiai viszonyai az egyházi állam idejében legalább is ép oly nyomorultak voltak, mint a modern Olaszországban s mindenkoron különös és sokatmondó ellentétben álltak a pápai egyház pompájával és gazdagságával. Azt sem veszi észre Leo, hogy az evangéliumi iskolai és nevelői munka találó rajzával voltaképpen csak egy olyan dícséretet nyilvánít, melyet szinte négy évszázad története erősít meg s hogy a protestantismus tettereje ép ott látott dologhoz, a hol Róma már megtagadta a szolgálatot s hogy ott kezdődik a samaritanus szeretett munkája, a hol a pap és a lévita már áthaladt. A vatikán hagyományos phraseológiájához tartozik az is, mikor azokról a „pokoli üzelmekről“ beszél, „a melyekkel a különböző secták meg akarják rontani azon lelkeket, a kiket a *Iáza'ás szelleme* közéjük hajt“. Hát a következőkhöz mit szóljunk? „Istentől s emberektől megáldott városainkban nagyszerű épületek emelkedhetnek, a hol a lelkeket Istentől elrabolják (értsd a pápailag definiált evang. templomokat), munkahelyek, hol az egyház elleni harc brutális türelmetlenséggel foly s ezek az intézetek az

okai annak, hogy az utcákon, a hol máskor többnyire előkelő és művelt hölgyek jártak-keltek, most repülő hintókban, kihívólag és szemérmetlenül, tolakodó fehér-személyek mutogatják magokat, kiknek közelségét egy salonban s talán még egy színházi páholyban is, senki sem venné szívesen." *Vagyis a katolikus román országok erkölcsi súlyedtsége a protestáns nevelői munka gyümölcse.* Vajjon komolyan veszi-e Leo ezt a következtetést vagy csak a szegény nép fölpanaszolt tudatlanságára számít véle. „De ez az arcátlanság szembeszökő” — folytatja Leo — „és a prot. templomok, fiu- és leányiskolák s nevelő-intézetek látványa egyre jobban sérti az olasz hitet, a többség lelkiösmeretét Rómában, a katolicismus központjában is. Olaszhon katolikus ország és az akar maradni!” A vatikán tehát fél az evangy. iskola esőndes, derek munkájától. Mutatja ezt a szenvedélyes gyűlölet, mely Leoból beszél s a mely mindannyiszor erőt vesz rajta, valahányszor a reformatio örökségével foglalkozik. Mi pedig reméljük, hogy a protestántizmus Olaszországban az iskola- és nevelésügy terén kivivott fölénye által nemsokára jelentékeny szellemi hatalommá válik. A római egyházi colossussal ugyan az olasz protestánsok nem fognak birni, míg egységesebb szervezetet nem öltenek, de az ifjuság mélyebb, vallásosabb és mégis szabadelvű nevelésének szükséglete mindenfelé mozog. Itt kell a protestánsoknak munkához látni, itt kell megérteniök egymást, hogy az ifjusággal együtt a jövődőt is meghódítsák.

— *Református Kis Káté* cím alatt az „*okor-sziget-vidéki ref. egyh. Értekezlet*” nyilvános pályázat útján oly *vallástani kézikönyvet* készítettett, melyből *szórványokban* idegen hitfelekezetek közé ékelt *hitrokonaink* gyermekei *tanító nélkül, önszorgalmuk útján*

sajátíthassék el sz. vallásunk legfőbb igazságait, a leg-szükségesebb *imákat*, sőt abból a *konfirmációra is kellően előkészülhessenek.* A jutalmazott művet a bíráló bizottságon kívül főt. *Szász Károly püspök* és *Filó Lajos* urak is a kitűzött célnak megfelelőnek találván, az kiadatott s több 100 példányban ment forgalomba. A gömöri lelkész értekezlet (Sárospataki Lapok 310 l.) tagjainak: „a *szórványok használatára melegen ajánlja.*” Az egyházi *sajtó* is kedvezően fogadván, minél szélesebb körű elterjedése kívánatos. — A 7ő lapra (hat évfolyam) terjedő mű ára *kötve csak 14 krajcár* s kapható *Farkas Emil* ev. ref. lelkésznel *Nagy-Peterd* (Baranyam., p. h.), ki egyes példányokat 17 kr. beküldés ellen, valamint 50 példánynál többet *bérmentve* küld, kevesebb példányért a megfelelő *portó* az árral együtt beküldendő. Megrendelhető könyvárosi úton is *Kökainál* Budapesten. A hézagot pótló művecskére felhívjuk olvasóink figyelmét.

— *A hátralékok beküldését és az előfizetések megújítását ismételten kérjük.*

TARTALOM-JEGYZÉK: Üdvözlét a Magyar Prot. Irodalmi Társaságnak! S. Szabó József. — Két levél. Csánki Benjámín. — Tárca: Egyháztörténelmi adatok. Földváry László. — Közéletünk: Tanévmegnyitó beszéd. Csiky Lajos. — Könyvismertetés: Psychologiai tankönyv nevelők számára. Dr. Pallagi Gyula. — „Református népiskolai olvasókönyv” az elemi II-ik osztály számára. Egy tanító. — Külfélék.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**
Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

NEUMANN M.

a t. t. ev. ref. egyházkerületben lakó lelkészek, tanárok és tanítók ruhaszállítója
DEBRECEN, Főtér, a m. kir. postával szemben.

Pontos címre figyelni tessék.